

RAQAMLI MAHSULOTLARNI YARATISH VA ULARDAN FOYDALANISHGA OID XALQARO SHARTNOMALARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH

Abdirashidov Zayniddin

Toshkent davlat yuridik universiteti Ommaviy huquq fakulteti Amaliyot
karyera markazi uslubchisi

E-mail: zayniddinabdirashidov00@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada raqamli mahsulotlarni (dasturiy ta'minot, SaaS, mobil ilovalar, raqamli kontent va bulutli xizmatlar) yaratish va ulardan foydalanishga oid xalqaro shartnomalarning fuqarolik-huquqiy tabiati, ularga qo'llaniladigan huquqni aniqlash mexanizmlari hamda O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi tartibga solish holati tadqiq etilgan. Tadqiqotning maqsadi raqamli mahsulotga oid transchegaraviy shartnomalarni tartibga solishdagi huquqiy nomuvofiqliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini asoslashdan iborat. Qiyosiy-huquqiy, normativ-huquqiy, tizimli tahlil va kontent-tahlil metodlari asosida Fuqarolik kodeksining 1036, 1037, 1180, 1189–1190-moddalari, "Elektron tijorat to'g'risida"gi va "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunlar Yevropa Ittifoqining 2019/770-sonli Direktivasi, "Rim I" Reglamenti, WIPO va UNCITRAL hujjatlari bilan solishtirildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, milliy qonunchilikda intellektual mulk huquqlari uchun lex loci protectionis tamoyili (1180-modda) va litsenziya shartnomasi uchun litsenziar huquqi (1190-modda) mustahkamlangan bo'lsa-da, SaaS va bulutli xizmatlar, iste'molchi ishtirokidagi raqamli shartnomalar hamda shartnoma statuti va mutlaq huquq statutining chegarasi bo'yicha aniq kollizion qoidalar mavjud emas. Maqolada Fuqarolik kodeksi va "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunga kiritilishi lozim bo'lgan beshta aniq taklif asoslab berilgan. Tadqiqot natijalaridan Fuqarolik kodeksining yangi

tahririni tayyorlashda va raqamli mahsulotlar eksporti bo'yicha shartnomaviy amaliyotda foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: *raqamli mahsulotlar, xalqaro shartnomalar, litsenziya shartnomasi, SaaS, bulutli xizmatlar, intellektual mulk, kollizion huquq, qo'llaniladigan huquq, yurisdiksiya, elektron tijorat.*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ О СОЗДАНИИ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЦИФРОВЫХ ПРОДУКТОВ

Аннотация. *В статье исследуются гражданско-правовая природа международных договоров о создании и использовании цифровых продуктов (программного обеспечения, SaaS, мобильных приложений, цифрового контента и облачных услуг), механизмы определения применимого к ним права, а также состояние правового регулирования в законодательстве Республики Узбекистан. Цель исследования – выявить правовые несоответствия в регулировании трансграничных договоров о цифровых продуктах и обосновать пути их устранения. На основе сравнительно-правового, нормативно-правового, системного методов и контент-анализа статьи 1036, 1037, 1180, 1189–1190 Гражданского кодекса, законы «Об электронной коммерции» и «Об авторском праве и смежных правах» сопоставлены с Директивой ЕС 2019/770, Регламентом «Рим I», актами ВОИС и ЮНСИТРАЛ. Установлено, что, хотя национальное законодательство закрепляет принцип *lex loci protectionis* для прав на интеллектуальную собственность (ст. 1180) и право лицензиара для лицензионного договора (ст. 1190), в нём отсутствуют чёткие коллизионные правила для SaaS и облачных услуг, для договоров с участием потребителей, а также для разграничения договорного статута и статута исключительного права. В статье обоснованы пять конкретных предложений по внесению изменений в Гражданский кодекс и Закон «Об электронной коммерции». Результаты могут быть использованы при подготовке новой редакции*

Гражданского кодекса и в договорной практике экспорта цифровых продуктов.

Ключевые слова: *цифровые продукты, международные договоры, лицензионный договор, SaaS, облачные услуги, интеллектуальная собственность, коллизионное право, применимое право, юрисдикция, электронная коммерция.*

LEGAL REGULATION OF INTERNATIONAL CONTRACTS FOR THE CREATION AND USE OF DIGITAL PRODUCTS

Abstract. *The article examines the civil-law nature of international contracts for the creation and use of digital products (software, SaaS, mobile applications, digital content, cloud services), the law applicable to them, and their regulation in Uzbekistan. The aim of the study is to identify legal inconsistencies in the regulation of cross-border digital product contracts and to propose ways to remedy them. Using comparative legal, doctrinal, systemic and content analysis methods, Articles 1036, 1037, 1180 and 1189–1190 of the Civil Code and the Laws “On Electronic Commerce” and “On Copyright and Related Rights” are compared with EU Directive 2019/770, the Rome I Regulation and WIPO and UNCITRAL instruments. The findings show that although national law enshrines the lex loci protectionis principle for intellectual property rights (Art. 1180) and the law of the licensor for licence agreements (Art. 1190), it lacks clear conflict-of-laws rules for SaaS and cloud services, for consumer digital contracts, and for delimiting the contract statute from the statute of the exclusive right. The article puts forward five specific proposals for amending the Civil Code and the Law “On Electronic Commerce”. The results may inform the new edition of the Civil Code and digital export contracting practice.*

Keywords: *digital products, international contracts, licence agreement, SaaS, cloud services, intellectual property, conflict of laws, applicable law, jurisdiction, electronic commerce.*

KIRISH

Raqamli iqtisodiyotda qiymat tobora ko'proq moddiy tovarlar emas, balki ma'lumot, dasturiy kod va ularga nisbatan mavjud bo'lgan huquqlar orqali yaratilmoqda. UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda raqamli shaklda yetkazib berilishi mumkin bo'lgan xizmatlar dunyo bo'yicha xizmatlar eksportining 56 foizini tashkil etgan, ushbu savdo hajmi esa ketma-ket uchinchi yil 9 foizdan yuqori sur'atda o'sgan (UNCTAD, 2026). Bu oqimning asosiy qismi dasturiy ta'minotga litsenziyalar, SaaS obunalari, mobil ilovalar, raqamli kontent va bulutli xizmatlar ko'rinishidagi transchegaraviy shartnomalar orqali amalga oshiriladi. Bunday shartnomada litsenziar bir davlatda, foydalanuvchi ikkinchi davlatda, server esa uchinchi davlatda joylashgan bo'lishi odatiy holga aylangan.

O'zbekiston uchun mavzuning dolzarbligi bir necha omil bilan belgilanadi. Prezidentning 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni bilan tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi IT-xizmatlar eksportini iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida belgilagan. 2022-yilda yangi tahrirda qabul qilingan "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonun birinchi marta "raqamli mahsulotlar" tushunchasini qonun darajasida mustahkamladi. Mamlakat 2019-yilda WIPO Mualliflik huquqi shartnomasi (WCT) va Ijrolar va fonogrammalar shartnomasiga (WPPT) qo'shildi, Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish jarayoni esa yakuniy bosqichga kirdi. Shunga qaramay, raqamli mahsulotga oid xalqaro shartnomalarni tartibga soluvchi kollizion normalar asosan 1996-yilda qabul qilingan Fuqarolik kodeksining VI bo'limiga tayanadi.

Ilmiy adabiyotlarda internet va xalqaro xususiy huquq munosabati D. Svantesson (2016) va U. Kohl (2007) tomonidan yurisdiksiya va qo'llaniladigan huquq nuqtai nazaridan atroflicha o'rganilgan. Intellektual mulk va xalqaro xususiy huquq kesishuvi J. Fawcett va P. Torremans (2011), T. Kono (2012) tahriri ostidagi qiyosiy tadqiqot hamda Maks Plank guruhining CLIP Prinsiplari (European Max Planck Group, 2013) markazida turadi. Dasturiy ta'minotning "tovar" sifatidagi maqomi S. Green va D. Saidov (2007) tomonidan tahlil qilingan bo'lsa, raqamli

nusxaga “egalik” konsepsiyasining inqirozi A. Perzanowski va J. Schultz (2016) asarida asoslangan. Yevropa Ittifoqining raqamli shartnomalar to‘g‘risidagi direktivalari D. Staudenmayer (2020) hamda R. Schulze va D. Staudenmayer (2020) sharhlarida tahlil etilgan.

Mahalliy doktrinada xalqaro xususiy huquqni isloh qilish masalalari I. R. Rustambekov (2017; 2020) hamda I. V. Getman-Pavlova, N. Yu. Yerpileva va I. R. Rustambekov (2022) ishlarida yoritilgan. Mualliflar taraflar muxtoriyati tamoyili Fuqarolik kodeksining 1189-moddasida mustahkamlanganini qayd etib, uni umumiy prinsip darajasiga ko‘tarish zarurligini asoslaydi. Fuqarolik kodeksi normalarining doktrinal sharhi X. R. Rahmonqulov va Sh. M. Asyanov (2011) tomonidan, intellektual mulk huquqining nazariy asoslari esa O. Oqyulov va N. E. Gafurova (2019) mas’ul muharrirligidagi darslikda ishlab chiqilgan.

Shu bilan birga, tadqiqotlarda muhim bo‘shliq saqlanib qolmoqda: raqamli mahsulotning huquqiy tabiati (ashyomi, xizmatmi yoki intellektual mulk obyektidan foydalanish huquqimi) masalasi milliy kollizion normalarni qo‘llash bilan bog‘liq holda o‘rganilmagan. Kvalifikatsiyaning o‘zgarishi qo‘llaniladigan huquqning o‘zgarishiga olib keladi, biroq bu bog‘liqlik mahalliy adabiyotda tizimli tahlil qilinmagan. Aynan shu masala mazkur tadqiqotning asosiy ilmiy muammosini tashkil etadi.

Tadqiqot obyekti – raqamli mahsulotlarni yaratish va ulardan foydalanish jarayonida chet el elementi bilan murakkablashgan shartnomaviy munosabatlar.

Tadqiqot predmeti – mazkur munosabatlarni tartibga soluvchi O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi normalari, xalqaro shartnomalar, xorijiy davlatlar qonunchiligi va huquqni qo‘llash amaliyoti hamda ilmiy-nazariy qarashlar.

Tadqiqotning maqsadi – raqamli mahsulotlarga oid xalqaro shartnomalarni huquqiy tartibga solishdagi nomuvofiqliklarni aniqlash va milliy qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari:

- 1) raqamli mahsulotlarga oid xalqaro shartnomalarning fuqarolik-huquqiy va kollizion mohiyatini ochib berish;
- 2) O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasini raqamli shartnomalarga tatbiq etilishi nuqtai nazaridan tahlil qilish;
- 3) xalqaro raqamli bitimlarda taraflarning huquq va majburiyatlari hamda javobgarlik doirasini aniqlash;
- 4) WIPO, UNCITRAL va Yevropa Ittifoqi tajribasi bilan qiyosiy tahlil o‘tkazish;
- 5) Fuqarolik kodeksi va tegishli qonunlarga kiritiladigan o‘zgartishlar bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Ilmiy yangilik – raqamli mahsulotlarga oid shartnomalar turlari Fuqarolik kodeksining 1180 va 1190-moddalaridagi bog‘lovchilar bilan birinchi marta tizimli ravishda solishtirilib, kvalifikatsiyaga bog‘liq holda qo‘llaniladigan huquqni aniqlash modeli taklif etilgan hamda “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi Qonundagi “raqamli mahsulotlar” tushunchasining kollizion huquq uchun ahamiyati asoslab berilgan.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, ilgari surilgan takliflar Fuqarolik kodeksining yangi tahririni tayyorlash, IT Park rezidentlari va raqamli mahsulot eksportchilarining shartnomaviy amaliyoti hamda sud va arbitraj amaliyotida foydalanilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda bir nechta ilmiy metod uyg‘unlikda qo‘llanildi. *Birinchidan*, qiyosiy-huquqiy metod orqali O‘zbekiston qonunchiligi Yevropa Ittifoqining “Rim I” Reglamenti (593/2008), raqamli kontent va raqamli xizmatlarni yetkazib berish shartnomalari to‘g‘risidagi 2019/770-sonli Direktivasi, Gaaga konferensiyasining 2015-yilgi Prinsiplari va CLIP Prinsiplari bilan solishtirildi. Bu metod raqamli mahsulot kvalifikatsiyasi va kollizion bog‘lovchilarni tanlashdagi turli yondashuvlarni aniqlashga imkon berdi.

Ikkinchidan, normativ-huquqiy tahlil usulida Fuqarolik kodeksining intellektual mulkka oid (1031–1038-moddalar) va xalqaro xususiy huquqqa oid (1158–1199-moddalar) normalari, “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi (2006), “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi (2022), “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi (2019) va “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi (2021) qonunlar tahlil qilindi.

Uchinchidan, statistik va kontent-tahlil usullari qo‘llanildi: UNCTAD ma’lumotlari, WIPO va UNCITRAL rasmiy hujjatlari, Yevropa Ittifoqi Sudining raqamli nusxalar bo‘yicha yetakchi qarorlari (*UsedSoft, Tom Kabinet, Software Incubator*) hamda mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy nashrlar o‘rganildi.

To‘rtinchidan, tizimli tahlil usuli shartnoma statuti, mutlaq huquq statuti va iste’molchini himoya qilish normalarining o‘zaro nisbatini yagona tizim sifatida baholashga xizmat qildi.

Tadqiqotning cheklovlari. Tadqiqot ochiq manbalardagi normativ hujjatlar va nashr etilgan ilmiy ishlar bilan cheklangan. O‘zbekiston sudlari va xalqaro tijorat arbitrajining raqamli mahsulotlarga oid nizolar bo‘yicha qarorlari ommaviy ravishda e’lon qilinmaganligi sababli tadqiqot huquqni qo‘llash amaliyotining empirik tahlilini o‘z ichiga olmaydi. Shuningdek, tahlil Fuqarolik kodeksining amaldagi tahririga asoslangan; yangi tahrir qabul qilinsa, moddalar raqamlanishi o‘zgarishi mumkin.

TADQIQOT NATIJALARI

1. Raqamli mahsulotlarga oid xalqaro shartnomalarning fuqarolik-huquqiy va kollizion mohiyati

“Elektron tijorat to‘g‘risida”gi Qonunning 3-moddasi raqamli mahsulotlarni ikki guruhga ajratadi: intellektual mulk obyektlarining elektron ko‘chirma nusxalari (raqamli tovarlar) hamda elektron axborot muhitida moddiy natijaga ega bo‘lmagan muayyan harakatlarni bajarish, shu jumladan “bulutli texnologiyalar”ni olish va ularga obuna bo‘lish bo‘yicha xizmatlar (raqamli xizmatlar). Ta’kidlash joizki, qonun chiqaruvchi “raqamli tovar” atamasini qo‘llasa-da, uni intellektual mulk

obyektining nusxasi bilan bog'laydi. Demak, bunday "tovar"ga nisbatan xaridor mulk huquqini emas, balki faqat shartnomada belgilangan foydalanish huquqini oladi.

Bu xulosa Fuqarolik kodeksining 1038-moddasi bilan mustahkamlanadi: unga ko'ra, intellektual mulk obyektiga nisbatan mutlaq huquq ushbu obyekt ifodalangan moddiy tashuvchiga bo'lgan mulk huquqidan mustaqildir. Bizning fikrimizcha, shu sababli raqamli mahsulotga oid shartnomalar uch huquqiy modeldan biriga kvalifikatsiya qilinadi: litsenziya shartnomasi (FKning 1036-moddasi), intellektual faoliyat natijalarini yaratish va ulardan foydalanish to'g'risidagi shartnoma (1037-modda) yoki xizmat ko'rsatish shartnomasi. Raqamli nusxani "oldi-sotdi" deb kvalifikatsiya qilish esa faqat ayrim hollarda, ya'ni muddatsiz foydalanish huquqi bir martalik to'lov evaziga berilganda, funksional jihatdan oqlanishi mumkin.

Kollizion huquq uchun bu kvalifikatsiya hal qiluvchi ahamiyatga ega. Fuqarolik kodeksining 1159-moddasiga ko'ra, huquqiy tushunchalar sud joylashgan davlat huquqi, ya'ni O'zbekiston huquqi asosida talqin qilinadi. Taraflar huquqni tanlamagan bo'lsa, 1190-modda xarakterli ijroni amalga oshiruvchi tarafning huquqini qo'llaydi: oldi-sotdi shartnomasida sotuvchining, mutlaq huquqlardan foydalanish to'g'risidagi litsenziya shartnomasida esa litsenziarning huquqi qo'llaniladi. Moddada alohida ko'rsatilmagan shartnomalarga, jumladan raqamli xizmatlarga, shartnoma mazmunida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ijroni amalga oshiruvchi taraf huquqi yoki shartnoma bilan eng yaqin aloqador huquq qo'llaniladi.

Natijada bir xil iqtisodiy mazmundagi bitim, masalan, dasturdan foydalanish, uning taqdim etilish usuliga qarab turli kollizion rejimga tushadi. Bu holat 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval. *Raqamli mahsulotlarga oid xalqaro shartnoma turlarining qiyosiy xarakteristikasi*

№	Shartnoma turi	Huquqiy tabiati (kvalifikatsiya)	Huquq tanlanmaganda tanlanadigan huquq (FK 1036-modda)
1	Dasturiy ta'minotdan foydalanishga oid oddiy shartnoma (EULA)	Litsenziya shartnomasi (FK 1036-modda)	Litsenziar huquqi
2	Raqamli kontentni yuklab olish (download)	Litsenziya; muddatsiz shartnoma (FK 1036-modda)	Litsenziar yoki sotuvchi huquqi – kvalifikatsiyaga bog'liq
3	SaaS, PaaS, IaaS (bulutli xizmat obunasi)	Xizmat ko'rsatish; litsenziya shartnomasi bo'yicha litsenziya shartnomasi bilan aralash shartnoma (FK 1036-modda)	Hal qiluvchi ijroni oshiruvchi taraf huquqi (FK 1036-modda)
4	Buyurtma asosida dasturiy ta'minot yaratish	Intellectual faoliyat yaratish va ulardan foydalanish to'g'risidagi shartnoma (FK 1037-modda)	Hal qiluvchi ijroni oshiruvchi taraf (ishlab chiqaruvchi) huquqi yoki eng yaqin shartnoma (FK 1037-modda)
5	Dasturga mutlaq huquqni boshqa shaxsga o'tkazish	Mutlaq huquqni o'tkazish shartnomasi (FK 1035-modda)	Majburiyat qismi – shartnoma statuti; huquqning muhofaza so'ralayotgan huquqi (1180-modda)
6	Mobil ilovani ma'no orqali tarqatish	Distribyutorlik va litsenziyalash elementlari bilan aralash shartnoma (FK 1189-modda)	Odatda platformaning shartlarida tanlangan huquq (1189-modda)

Manba: muallif tomonidan Fuqarolik kodeksi va "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonun tahlili asosida tuzilgan.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, aralash shartnomalar (3 va 6-qatorlar) bo'yicha qonunda aniq bog'lovchi yo'q. SaaS shartnomasida provayder ham dasturiy ta'minotdan foydalanish imkonini (litsenziya elementi), ham uning ishlashi, yangilanishi va ma'lumotlar saqlanishini (xizmat elementi) ta'minlaydi. Tadqiqotimiz natijasida aniqlandiki, bunday shartnomada kvalifikatsiyani tanlash sudning ixtiyoriga qoladi va natijani oldindan aytib bo'lmaydi.

2. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasi tahlili

Milliy qonunchilikda raqamli mahsulotlarga oid xalqaro shartnomalarni tartibga soluvchi normalar to'rt darajada joylashgan. *Birinchi daraja* – Fuqarolik kodeksi. Uning 1158-moddasiga ko'ra, taraflarning huquqni tanlash to'g'risidagi kelishuvi aniq ifodalangan yoki shartnoma shartlaridan bevosita kelib chiqishi lozim; qo'llaniladigan huquqni aniqlash imkoni bo'lmasa, munosabat bilan eng yaqin aloqador huquq qo'llaniladi. 1189-modda taraflarga shartnomaning butuniga yoki uning alohida qismlariga nisbatan huquq tanlash, shuningdek tanlangan huquqni keyinchalik o'zgartirish imkonini beradi. 1192-modda qo'llaniladigan huquq doirasiga shartnomani talqin qilish, taraflarning huquq va majburiyatlari, ijro, buzilish oqibatlari va shartnomani bekor qilishni kiritadi.

Ahamiyatli jihati shundaki, 1180-modda intellektual mulkka bo'lgan huquqlarga ushbu huquqlarni himoya qilish so'ralayotgan mamlakat huquqini qo'llashni (*lex loci protectionis*) belgilaydi, intellektual mulkka oid shartnomalarni esa VI bo'limning shartnomaviy majburiyatlarga oid qoidalariga bo'ysundiradi. Bizning fikrimizcha, bu norma shartnoma statuti va mutlaq huquq statutini ajratishning to'g'ri asosini yaratadi. Biroq u faqat umumiy qoida bo'lib, huquqning mavjudligi, egasi, o'tkazilishi mumkinligi va uchinchi shaxslarga nisbatan amal qilishi qaysi statutga tegishli ekanligini aniq belgilamaydi.

Iste'molchilar masalasida Fuqarolik kodeksining 1195-moddasi faqat iste'molchiga yetkazilgan zarar uchun javobgarlikka oid kollizion qoidani belgilaydi:

iste'molchi o'zi yashaydigan mamlakat, ishlab chiqaruvchi yoki xizmat ko'rsatuvchining faoliyat joyi yoki tovarni sotib olgan (xizmat ko'rsatilgan) mamlakat huquqini tanlashi mumkin. Shartnomaviy munosabatlarda esa iste'molchini huquq tanlash bandidan himoya qiluvchi maxsus norma mavjud emas. Natijada xorijiy platformaning standart shartlaridagi huquq tanlash bandi 1189-modda asosida to'liq kuchga ega bo'ladi.

Ikkinchi daraja – maxsus qonunlar. “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida”gi Qonunning (2006-yil 20-iyuldagi O'RQ-42-son) 6-moddasi barcha turdagi EHM uchun dasturlarni mualliflik huquqi obyektlari qatoriga kiritadi, 3-moddasida esa asarni barchaning e'tiboriga yetkazish, ya'ni foydalanuvchi asardan istalgan joyda va istalgan vaqtda foydalana olishini ta'minlash tushunchasi berilgan. Qonunning 32-moddasi EHM uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalaridan muallifning rozilgisiz foydalanish mumkin bo'lgan holatlarni, 63 va 64-moddalari esa huquqlarni himoya qiluvchi texnik vositalar va huquqlarni boshqarish to'g'risidagi axborot muhofazasini nazarda tutadi.

“Elektron tijorat to'g'risida”gi Qonun (2022-yil 29-sentabrdagi O'RQ-792-son) raqamli mahsulotlar tushunchasini (3-modda), elektron shartnomani elektron hujjatlar va xabarlarini tasdiqlash orqali tuzish tartibini (14-modda) hamda raqamli mahsulotlar bo'yicha shartnomalarni rasmiylashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini (20-modda) belgilaydi. Qonunning 2-moddasiga ko'ra, agar xalqaro shartnomada boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi. Biroq qonunda transchegaraviy elektron bitimga qo'llaniladigan huquqni belgilovchi maxsus kollizion qoida mavjud emas, bu masala Fuqarolik kodeksining umumiy normalariga qoldirilgan.

“Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida”gi Qonunning 27-1-moddasi O'zbekiston fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlarini jismonan respublika hududida joylashgan texnik vositalarda to'plash, tizimlashtirish va saqlashni talab qiladi. Bu norma bulutli xizmat shartnomasida taraflar tanlagan huquqdan qat'i nazar qo'llaniladigan imperativ talab sifatida amal qiladi. “Xalqaro tijorat arbitraji

to'g'risida"gi Qonunning (2021-yil 16-fevraldagi O'RQ-674-son) 12-moddasi esa arbitraj kelishuvining yozma shakli talabini elektron xabar orqali bajarish mumkinligini belgilaydi. Bu click-wrap shartnomalardagi arbitraj bandlarining haqiqiyliigi uchun muhim asosdir.

Uchinchi daraja – strategik hujjatlar. PF-6079-son Farmon raqamli iqtisodiyot va IT-xizmatlar eksportini rivojlantirishning dasturiy maqsadlarini belgilaydi. Biroq u xususiy-huquqiy munosabatlarga bevosita tatbiq etiladigan normalarni o'z ichiga olmaydi. *To'rtinchi daraja* – xalqaro shartnomalar: Bern konvensiyasi (O'zbekiston uchun 2005-yildan), WCT va WPPT (2019-yil 17-iyuldan), 1958-yilgi Nyu-York konvensiyasi. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston BMTning 2005-yilgi Xalqaro shartnomalarda elektron kommunikatsiyalardan foydalanish to'g'risidagi konvensiyasining ishtirokchisi emas (UNCITRAL, 2026).

3. Xalqaro raqamli bitimlarda taraflarning huquq va majburiyatlari hamda javobgarlik doirasi

Raqamli mahsulotga oid shartnomaning predmeti nomoddiy bo'lganligi sababli taraflarning majburiyatlari an'anaviy oldi-sotdi shartnomasidan farq qiladi. Ta'minotchining asosiy majburiyati mahsulotni "topshirish" emas, balki unga kirish imkonini berish, uning shartnomaga muvofiqligini butun foydalanish davri mobaynida saqlash va uchinchi shaxslarning huquqlaridan xoli bo'lishini kafolatlashdan iborat. Foydalanuvchining majburiyatlari esa haq to'lash bilan cheklanmaydi: u litsenziya doirasidan chiqmaslik, dasturni dekompiletsiya qilmaslik va texnik himoya vositalarini chetlab o'tmaslik majburiyatini ham oladi. Bu majburiyatlar 2-jadvalda tizimlashtirilgan.

2-jadval. *Raqamli mahsulot bo'yicha xalqaro shartnomada taraflarning asosiy majburiyatlari va javobgarlik*

№	Majburiyat shi	Ta'minotchi (litsenziar, der)	Foydalanuvchi (litsenziat,
1	Predmetni taqdim	Raqamli mahsulotga yoki kirish vositasiga kirishni berish	Texnik talablarga mos ta'minlash
2	Muvofiqlik	Funksionallik, moslik va nishlarni ta'minlash	Mahsulotdan shartnomaga q foydalanish
3	Intellectual mulk	Uchinchi shaxslarning ari yo'qligini kafolatlash	Litsenziya doirasidan sliq, texnik himoya rini chetlab o'tmaslik
4	Ma'lumotlar	Ma'lumotlar xavfsizligi va tsiya talablariga rioya qilish	Hisob ma'lumotlarini qilish
5	Javobgarlik	Muvofiq emaslik, uzilish va ma'lumot yo'qolishi	To'lovni kechiktirish va uzarlik uchun
6	Shartnomani bekor	Ma'lumotlarni qaytarish chirish	Foydalanishni to'xtatish, rni yo'q qilish

Manba: Fuqarolik kodeksi, 2019/770-sonli Direktiva va xalqaro shartnoma amaliyoti asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Javobgarlik masalasida amaliyotda ikkita muammo kuzatiladi. *Birinchidan*, xorijiy provayderlarning standart shartlarida javobgarlik odatda obuna to'lovi miqdori bilan cheklanadi va bilvosita zararlar to'liq istisno qilinadi. Bunday shartlarning haqiqiyliги 1192-moddaga muvofiq shartnoma statuti bo'yicha baholanadi. Shu sababli xorijiy huquq tanlanganda milliy huquqdagi javobgarlikni

cheklashga oid himoya qoidalarini qo'llanilmay qolishi mumkin. *Ikkinchidan*, raqamli mahsulot uchinchi shaxsning intellektual mulk huquqini buzgan holda yetkazilsa, foydalanuvchining litsenziarga nisbatan talabi shartnoma statutiga, huquq egasining foydalanuvchiga nisbatan talabi esa 1180-moddaga muvofiq muhofaza so'ralayotgan mamlakat huquqiga bo'ysunadi. Natijada bitta nizoda ikki xil huquq tizimi qo'llaniladi.

MUHOKAMA

1. Xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlil

Universal darajada WIPO shartnomalari raqamli muhitdagi muhofazaning minimal standartlarini belgilaydi. WCTning 4-moddasi kompyuter dasturlarini Bern konvensiyasining 2-moddasi ma'nosida adabiy asar sifatida muhofaza qiladi, 8-moddasi asarni ommaga yetkazish, shu jumladan uni interaktiv tarzda hamma uchun ochiq qilish huquqini, 11–12-moddalari esa texnik himoya vositalari va huquqlarni boshqarish axborotini muhofaza qilishni mustahkamlaydi. WPPT ijrochilar va fonogramma ishlab chiqaruvchilar uchun xuddi shunday kafolatlarni nazarda tutadi. Ta'kidlash joizki, ushbu shartnomalar qo'llaniladigan huquq masalasini hal qilmaydi va uni Bern konvensiyasining 5(2)-moddasiga, ya'ni muhofaza so'ralayotgan mamlakat qonunchiligiga havola qiladi.

UNCITRALning Elektron tijorat to'g'risidagi namunaviy qonuni (1996) elektron xabarlarining huquqiy kuchini tan olish va funksional ekvivalentlik tamoyillarini o'rnatgan. Uning 15-moddasiga ko'ra, elektron xabar jo'natuvchining faoliyat joyidan jo'natilgan va oluvchining faoliyat joyida olingan hisoblanadi; axborot tizimining joylashuvi hal qiluvchi emas. 2005-yilgi Konvensiyaning 6-moddasi bu yondashuvni rivojlantirib, axborot tizimini qo'llab-quvvatlovchi uskuna va texnologiyaning joylashuvi yoki domen nomi o'z-o'zidan tarafning faoliyat joyini belgilamasligini qayd etadi. Bizning fikrimizcha, server joylashuvini kollizion bog'lovchi sifatida rad etish uchun bu norma eng ishonchli xalqaro asosdir.

Mintaqaviy darajada Yevropa Ittifoqining 2019/770-sonli Direktivasi alohida e'tiborga loyiq. Direktiva raqamli kontentni "raqamli shaklda yaratilgan va yetkazib

berilgan ma'lumotlar", raqamli xizmatni esa raqamli shakldagi ma'lumotlarni yaratish, qayta ishlash, saqlash yoki ulardan foydalanish imkonini beruvchi xizmat sifatida ta'riflaydi (2-modda). Uning muhim jihati shundaki, u shartnomani oldi-sotdi, xizmat yoki litsenziya deb kvalifikatsiya qilishni a'zo davlatlarga qoldirib, kvalifikatsiyadan qat'i nazar yagona huquqiy oqibatlarni belgilaydi (Staudenmayer, 2020). Direktiva iste'molchi haqni pul bilan emas, shaxsga doir ma'lumotlar bilan to'lagan holatlarga ham tatbiq etiladi (3-modda), ta'minotchiga yangilanishlarni yetkazish majburiyatini yuklaydi (8-modda) va uchinchi shaxslarning huquqlari natijasida foydalanishning cheklanishini muvofiq emaslik sifatida baholaydi (10-modda).

Kollizion jihatdan "Rim I" Reglamenti 4-moddasida xizmat ko'rsatish shartnomalariga xizmat ko'rsatuvchining odatdagi yashash joyi huquqini qo'llaydi, 6-moddasida esa huquq tanlash iste'molchini u odatda yashaydigan mamlakat huquqining imperativ normalari beradigan himoyadan mahrum qila olmasligini kafolatlaydi. Yevropa Ittifoqi Sudi amaliyotida raqamli nusxa masalasi ham hal qilinmoqda: *UsedSoft* (C-128/11, 2012) ishida yuklab olingan dasturni muddatsiz litsenziya asosida sotish tarqatish huquqini tugatishi, *The Software Incubator v Computer Associates* (C-410/19, 2021) ishida esa elektron shaklda muddatsiz litsenziya asosida haq evaziga yetkazilgan dastur Tijorat agentlari to'g'risidagi direktiva ma'nosida "tovar sotish" bo'lishi mumkinligi e'tirof etildi. *Tom Kabinet* (C-263/18, 2019) ishida esa elektron kitobni qayta sotish ommaga yetkazish deb baholanib, huquqning tugashi rad etildi. Ushbu tajriba umumlashtirilgan holda 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval. Raqamli mahsulotlarga oid shartnomalarda kollizion tamoyillarning qo'llanilishi

№	Masala	O'zbekiston Respublikasi	Yevropa Ittifoqi va o hujjatlar
1	Huquq tanlash gi	FK 1189-modda; tanlov fodalanishi lozim (1158-)	“Rim I” 3-modda; Gaaga lari (2015) davlatga tegishli gan normalarni tanlashga b'1 qo'yadi
2	Tanlov yo'qligida ya	Litsenziar huquqi (1190-)	“Rim I” 4(2)-modda – erli ijro; litsenziya alohida nmagan
3	SaaS va bulutli lar	Maxsus qoida yo'q; hal ni ijro yoki eng yaqin aloqa	Xizmat ko'rsatuvchining gi yashash joyi huquqi I” 4(1)(b)-modda)
4	Iste'molchi omasi	Faqat zarar uchun arlikda tanlov (1195-)	Iste'molchi yashaydigan katning imperativ normalari adi (“Rim I” 6-modda)
5	IP huquqining illigi va hajmi	Muhofaza so'ralayotgan kat huquqi (1180-modda)	Bern konvensiyasi 5(2)-; “Rim II” 8-modda
6	Ko'p hududli buzilish	Maxsus qoida yo'q	CLIP Prinsiplari 3:603- – eng yaqin aloqador huquq
7	Server joylashuvi	Bog'lovchi sifatida nmagan	Hal qiluvchi emas naviy qonun 15-modda; ilgi Konvensiya 6-modda)

Manba: muallif tomonidan milliy qonunchilik va xalqaro hujjatlar asosida tuzilgan.

2. Tizimli kamchiliklar va huquqiy bo'shliqlar

Tadqiqot natijalari bir qator tizimli kamchiliklarni aniqladi. *Birinchidan*, transchegaraviy yurisdiksiya masalasi. Xorijiy provayderlarning standart shartlarida odatda provayder joylashgan davlat sudlari yoki xorijiy arbitraj tanlanadi. O'zbekistonlik foydalanuvchi, ayniqsa iste'molchi uchun bunday forumga murojaat qilish nizo summasidan ortiq xarajat talab qiladi. Iste'molchi ishtirokidagi shartnomalarda forum tanlash bandlarining haqiqiylikini cheklovchi maxsus qoida milliy qonunchilikda mavjud emas.

Ikkinchidan, *lex loci protectionis* va *lex contractus* o'rtasidagi chegaraning noaniqligi. Fuqarolik kodeksining 1180-moddasi ikki statutni ajratadi, biroq litsenziyani uchinchi shaxslarga nisbatan qarshi qo'yish, sublitsenziya berish mumkinligi va mutlaq huquqning o'tish payti qaysi statutga tegishli ekanligi aniqlanmagan. Xorijiy doktrinada bu masalalar odatda muhofaza so'ralayotgan mamlakat huquqiga bog'lanadi (Fawcett va Torremans, 2011; European Max Planck Group, 2013). Bizning fikrimizcha, milliy qonunchilikda ham shu yondashuvni aniq mustahkamlash zarur.

Uchinchidan, server va ma'lumotlar saqlanadigan hudud huquqi masalasi. Bulutli infratuzilmada ma'lumotlar bir necha davlatda takrorlanadi va operator tomonidan ko'chiriladi. Shu sababli server joylashuvi taraflar bilan barqaror aloqani aks ettirmaydi va mustaqil kollizion bog'lovchi bo'la olmaydi. Shu bilan birga, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunning 27-1-moddasi kabi imperativ normalar tanlangan huquqdan qat'i nazar qo'llaniladi. Fuqarolik kodeksida esa bunday "bevosita qo'llaniladigan normalar" institutining umumiy ta'rifi yetarlicha aniq emas.

To'rtinchidan, nizolarni hal etish mexanizmlari. Raqamli mahsulotlarga oid nizolarning aksariyati kichik summali bo'lib, an'anaviy sud yoki arbitraj ularga iqtisodiy jihatdan mos kelmaydi. "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi Qonun elektron arbitraj kelishuvini tan olsa-da, onlayn nizolarni hal etish (ODR) platformalari va iste'molchilar uchun soddalashtirilgan tartib milliy qonunchilikda

nazarda tutilmagan. Jahon savdo tashkilotining 14-vazirlar konferensiyasida (Yaunde, 2026-yil mart) elektron uzatmalarga bojxona to'lovlarini solmaslik moratoriysi uzaytirilmagani esa raqamli mahsulotlar savdosining ommaviy-huquqiy rejimida ham noaniqlik kuchayayotganini ko'rsatadi.

3. Olimlar fikrlarining ilmiy muhokamasi

I. R. Rustambekov (2020) Fuqarolik kodeksida xalqaro xususiy huquq prinsiplarining amalga oshirilishidagi ayrim jihatlarni tahlil qiladi. I. V. Getman-Pavlova, N. Yu. Yerpileva va I. R. Rustambekov (2022) islohot Fuqarolik kodeksi doirasida amalga oshirilayotganini qayd etib, umumiy qoidalar bobini sezilarli kengaytirish lozimligini ta'kidlaydi. Biz ushbu yondashuvga qo'shilgan holda, raqamli shartnomalarga oid maxsus kollizion normalar ham aynan Fuqarolik kodeksining VI bo'limida joylashtirilishi maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Bu kollizion tartibga solishning yaxlitligini saqlaydi.

X. R. Rahmonqulov va Sh. M. Asyanov (2011) tomonidan tayyorlangan Fuqarolik kodeksi sharhi kollizion normalarni talqin qilishda muhim manba bo'lib qolmoqda, biroq u raqamli shartnomalar keng tarqalmagan davrda yozilgan. Ta'kidlash joizki, raqamli muhitda taraflar muxtoriyati ko'pincha formal xarakterga ega: iste'molchi standart shartlarni o'zgartira olmaydi. Shu sababli taraflar muxtoriyatini kuchsiz tarafni himoya qilish mexanizmi bilan muvozanatlash zarur. O. Oqyulov va N. E. Gafurova (2019) mas'ul muharrirligidagi darslikda intellektual mulk huquqining mutlaq xarakteri va uning mulk huquqidan farqi yoritilgan. Bizning fikrimizcha, bu yondashuv raqamli nusxani "sotish" konstruksiyasidan ko'ra litsenziya konstruksiyasining ustuvorligini nazariy jihatdan tasdiqlaydi.

Xorijiy doktrinada S. Green va D. Saidov (2007) dasturiy ta'minotni "tovar" sifatida kvalifikatsiya qilish muammosini batafsil tahlil qilgan. A. Perzanowski va J. Schultz (2016) esa litsenziya modelining keng tarqalishi iste'molchining raqamli nusxa ustidan nazoratini sezilarli darajada qisqartirganini ko'rsatadi. D. Svantesson (2016) internet munosabatlarida an'anaviy hududiy bog'lovchilarning cheklanganligini va yurisdiksiyaga moslashuvchan yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Ushbu qarashlarni umumlashtirib, bizning fikrimizcha, O'zbekiston uchun maqbul model 2019/770-sonli Direktiva kabi kvalifikatsiyaga betaraf (neytral) yondashuv hamda ta'minotchining faoliyat joyiga asoslangan aniq kollizion bog'lovchining uyg'unligidan iborat.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Amalga oshirilgan tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarga olib keldi.

Birinchi xulosa: raqamli mahsulot an'anaviy "ashyo-xizmat" dixotomiyasiga to'liq sig'maydi. "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonundagi "raqamli tovar" tushunchasi ham intellektual mulk obyektining nusxasini anglatadi, demak, uning asosida mulk huquqi emas, foydalanish huquqi o'tadi. **Ikkinchi xulosa:** Fuqarolik kodeksining 1180-moddasi *lex loci protectionis* tamoyilini, 1190-moddasi esa litsenziya shartnomasi uchun litsenziar huquqini mustahkamlab, zamonaviy asos yaratgan. Biroq SaaS va boshqa aralash shartnomalar uchun aniq bog'lovchi yo'qligi huquqiy noaniqlikni keltirib chiqaradi. **Uchinchi xulosa:** iste'molchi ishtirokidagi transchegaraviy raqamli shartnomalarda huquq tanlash va forum tanlash bandlaridan himoya qiluvchi maxsus normaning yo'qligi milliy qonunchilikdagi eng jiddiy bo'shliqdir. **To'rtinchi xulosa:** server joylashuvi mustaqil kollizion bog'lovchi bo'la olmaydi; hal qiluvchi mezon tarafning faoliyat markazi bo'lishi kerak. Ma'lumotlar lokalizatsiyasi talablari esa imperativ normalar sifatida alohida tartibga solinishi lozim. **Beshinchi xulosa:** shartnoma statuti va mutlaq huquq statuti o'rtasidagi chegaraning aniq belgilanmaganligi bitta nizoda bir necha huquq tizimining tartibsiz qo'llanishiga olib keladi.

Ushbu xulosalardan kelib chiqib quyidagi takliflar ilgari surilmoqda:

1. *Fuqarolik kodeksining 1190-moddasi bo'yicha:* moddaga quyidagi mazmundagi qism qo'shilsin: "Raqamli kontentni yetkazib berish yoki raqamli xizmat ko'rsatish to'g'risidagi shartnomaga, agar taraflar kelishuvida boshqacha tartib belgilanmagan bo'lsa, raqamli kontentni yetkazib beruvchi yoki raqamli xizmat ko'rsatuvchi tarafning asosiy faoliyat joyi joylashgan mamlakat huquqi qo'llaniladi."

2. *Iste'molchilar ishtirokidagi shartnomalar bo'yicha:* Fuqarolik kodeksining VI bo'limiga "Iste'molchi ishtirokidagi shartnomaga qo'llaniladigan huquq" nomli yangi modda kiritilsin. Unda taraflar tomonidan huquq tanlanishi iste'molchini u odatda yashaydigan mamlakat huquqining imperativ normalari beradigan himoyadan mahrum qila olmasligi belgilansin. Bu ta'minotchi o'z faoliyatini ushbu mamlakatga yo'naltirgan hollarga tatbiq etilsin.

3. *Intellectual mulk statuti bo'yicha:* Fuqarolik kodeksining 1180-moddasi quyidagi qism bilan to'ldirilsin: "Intellectual mulk obyektiga bo'lgan huquqning vujudga kelishi, mazmuni, amal qilish muddati, uni o'tkazish mumkinligi va uchinchi shaxslarga nisbatan qarshi qo'yilishi huquqni himoya qilish so'ralayotgan mamlakat huquqi bilan belgilanadi." Shuningdek, ko'p hududli onlayn buzilish uchun nizo bilan eng yaqin aloqador mamlakat huquqini qo'llash imkoniyati nazarda tutilsin.

4. *"Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonun bo'yicha:* qonunga axborot tizimi, server yoki domen nomining joylashuvi o'z-o'zidan tarafning faoliyat joyini belgilamasligi to'g'risidagi norma kiritilsin (BMTning 2005-yilgi Konvensiyasi 6-moddasi namunasida). Shuningdek, raqamli mahsulotlarga oid iste'mol nizolari uchun onlayn nizolarni hal etish tartibi belgilansin.

5. *Xalqaro-huquqiy integratsiya bo'yicha:* O'zbekistonning BMTning Xalqaro shartnomalarda elektron kommunikatsiyalardan foydalanish to'g'risidagi konvensiyasiga (2005) qo'shilish masalasi ko'rib chiqilsin. Fuqarolik kodeksining yangi tahririda raqamli kontent va raqamli xizmatlarni yetkazib berish shartnomasi alohida shartnoma turi sifatida tartibga solinsin.

Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari. Mazkur tadqiqot doirasida ochiq qolgan masalalar bo'yicha keyingi izlanishlar quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi mumkin: birinchidan, sun'iy intellekt yordamida yaratilgan raqamli mahsulotlarga bo'lgan huquqlar va ularning kollizion tartibga solinishi; ikkinchidan, smart-kontraktlar va blokcheyn asosidagi litsenziyalashning fuqarolik-huquqiy tabiati; uchinchidan, raqamli platformalarning vositachi sifatidagi javobgarligi;

to'rtinchidan, O'zbekiston sudlari va arbitrajlarining raqamli mahsulotlarga oid nizolar bo'yicha amaliyotini empirik o'rganish.

Moliyalashtirish. Mazkur tadqiqot hech qanday tashqi moliyalashtirish manbasi jalb etilmasdan amalga oshirildi.

Manfaatlar to'qnashuvi. Muallif manfaatlar to'qnashuvi yo'qligini ma'lum qiladi.

Mualliflik hissasi. Maqola muallif tomonidan to'liq mustaqil ravishda tayyorlangan: konsepsiyani belgilash, manbalarni yig'ish va tahlil qilish, matnni yozish hamda yakuniy tahrir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). (1994, 15 April). Marrakesh: World Trade Organization.
2. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. (1886, Paris Act 1971). Geneva: WIPO.
3. CJEU. (2012, 3 July). UsedSoft GmbH v Oracle International Corp., Case C-128/11, ECLI:EU:C:2012:407.
4. CJEU. (2019, 19 December). Nederlands Uitgeversverbond and Groep Algemene Uitgevers v Tom Kabinet Internet BV and Others, Case C-263/18, ECLI:EU:C:2019:1111.
5. CJEU. (2021, 16 September). The Software Incubator Ltd v Computer Associates (UK) Ltd, Case C-410/19, ECLI:EU:C:2021:742.
6. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Official Journal of the European Union, L 136, 22.5.2019, 1–27.
7. European Max Planck Group on Conflict of Laws in Intellectual Property. (2013). Conflict of Laws in Intellectual Property: The CLIP Principles and Commentary. Oxford: Oxford University Press.
8. Fawcett, J. J., & Torremans, P. (2011). Intellectual Property and Private International Law (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.

9. Getman-Pavlova, I. V., Yerpileva, N. Yu., & Rustambekov, I. R. (2022). O‘zbekiston Respublikasida xalqaro xususiy huquqni isloh qilish [Reform of Private International Law in the Republic of Uzbekistan]. Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences, (1), 127–142.
10. Green, S., & Saidov, D. (2007). Software as goods. Journal of Business Law, (March), 161–181.
11. Hague Conference on Private International Law. (2015). Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts. The Hague: HCCH.
12. Kohl, U. (2007). Jurisdiction and the Internet: Regulatory Competence over Online Activity. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Kono, T. (Ed.). (2012). Intellectual Property and Private International Law: Comparative Perspectives. Oxford: Hart Publishing.
14. Oqyulov, O., & Gafurova, N. E. (Mas’ul muharrirlar). (2019). Intellektual mulk: darslik. Toshkent: TDYU nashriyoti.
15. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (ikkinchi qism). (1996, 29 avgust). 257-I-son. <https://lex.uz/docs/180552>
16. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. (2006, 20 iyul). O‘RQ-42-son. <https://lex.uz/docs/1022944>
17. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi Qonuni. (2022, 29 sentabr). O‘RQ-792-son. <https://lex.uz/docs/6213382>
18. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. (2019, 2 iyul). O‘RQ-547-son.
19. O‘zbekiston Respublikasining “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi Qonuni. (2021, 16 fevral). O‘RQ-674-son. <https://lex.uz/docs/5294106>
20. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020, 5 oktabr). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-6079-son Farmon.
21. Perzanowski, A., & Schultz, J. (2016). The End of Ownership: Personal Property in the Digital Economy. Cambridge, MA: MIT Press.

22. Rahmonqulov, X. R., & Asyanov, Sh. M. (2011). Kommentariy k Grajdanskomu kodeksu Respubliki Uzbekistan (T. 3). Toshkent: Vektor-Press.
23. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). Official Journal of the European Union, L 177, 4.7.2008, 6–16.
24. Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). Official Journal of the European Union, L 199, 31.7.2007, 40–49.
25. Rustambekov, I. (2017). The science of private international law and the directions of its development. Review of Law Sciences, 1(1), Article 14.
26. Rustambekov, I. (2020). Some aspects of implementation of private international law principles in Civil Code of Uzbekistan. International Journal of Advanced Research, 8(8), 1010–1014. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3642669>
27. Schulze, R., & Staudenmayer, D. (Eds.). (2020). EU Digital Law: Article-by-Article Commentary. Baden-Baden: Nomos; Oxford: Hart.
28. Staudenmayer, D. (2020). The Directives on Digital Contracts: First steps towards the private law of the digital economy. European Review of Private Law, 28(2), 219–250.
29. Svantesson, D. J. B. (2016). Private International Law and the Internet (3rd ed.). Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.
30. UNCITRAL. (1996). UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment. New York: United Nations.
31. UNCITRAL. (2026). Status: United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts (New York, 2005). <https://uncitral.un.org>
32. UNCTAD. (2026). Digital economy and technology: Trade in digitally deliverable services. UNCTADstat Insights. <https://unctadstat.unctad.org/insights/theme/254>

33. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts. (2005, 23 November). New York: United Nations.
34. WIPO Copyright Treaty (WCT). (1996, 20 December). Geneva: WIPO.
35. WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT). (1996, 20 December). Geneva: WIPO.